

DOPRINOS SOCIJALNE SAMOEFIKASNOSTI I NEKIH SOCIODEMOGRAFSKIH ČIMBENIKA U OBJAŠNJENJU RAZLIČITIH ULOGA DJECE U VRŠNJAČKOM NASILJU

ANNA ALAJBEG¹, MARIJANA DRAGOSLAVIĆ² I NIKOLINA VRLJIĆAK DAVIDOVIĆ³

¹Kineziološki fakultet Sveučilišta u Splitu, kontakt: anna.alajbeg@gmail.com

²Osnovna škola Maria Martinolića, Mali Lošinj, ³Klinički bolnički centar Split

Primljeno: 27.02.2018.
Prihvaćeno: 10.05.2018.

Izvorni znanstveni rad
UDK 364.632-053.2(497.5)
316.621-053.2(497.5)

Sažetak: Cilj rada bio je ispitati ulogu socijalne samoeфикаsnosti i nekih sociodemografskih čimbenika u različitom angažmanu djece u vršnjačkom nasilju. U istraživanju je sudjelovalo 715 učenika (54% djevojčica i 46% dječaka) sedmih (N=370) i osmih (N=345) razreda iz različitih regija Republike Hrvatske, prosječne dobi 13,22 godina (SD=0,664). Za potrebe ovoga rada uz Upitnik općih podataka korišteni su sljedeći mjerni instrumenti: adaptirana Skala uloga djece u vršnjačkom nasilju i Skala socijalne samoeфикаsnosti. Hi-kvadrat testom i logističkom regresijskom analizom utvrđeno je da su dječaci češće počinitelji te aktivni i pasivni pomoćnici, dok su djevojčice češće branitelji. Oba spola podjednako su žrtve i promatrači vršnjačkog nasilja. Utvrđeno je da su učenici sedmih razreda češće počinitelji i aktivni pomoćnici. Djeca u ulozi branitelja imaju višu socijalnu samoeфикаsnost, dok promatrači imaju nižu socijalnu samoeфикаsnost. Rezultati ovog istraživanja mogu imati važne implikacije u kreiranju preventivnih programa u smanjenju i sprečavanju klasičnog i elektroničkog nasilja među djecom.

Ključne riječi: vršnjačko nasilje, uloge djece, socijalna samoeфикаsnost

UVOD

Nasilje među vršnjacima danas je u svijetu identificirano kao jedan od glavnih problema javnog zdravlja, iz razloga što se bilježi stalan porast ove pojave te se otkrivaju i novi oblici vršnjačkog nasilja. Posebno je zabrinjavajuće što vršnjačko nasilje ostavlja niz socijalnih, psihosomatskih i emocionalnih posljedica na djecu i adolescente koji su mu izloženi.

Klasično vršnjačko nasilje specifičan je oblik agresivnog ponašanja (Solomontos-Kountouri i sur. 2017), a njegovi su najučestaliji oblici fizičko, verbalno i relacijsko nasilje (kao indirektan oblik klasičnog nasilja koje podrazumijeva manipuliranje odnosima, socijalnu izolaciju, ogovaranje i slično). Vršnjačko nasilje (*engl. peer violence*) najčešće se definira kao ponavljano i namjerno neprijateljsko djelovanje, usmjereno na učenike koji su u nepovoljnom položaju, odnosno koje su manje fizički, intelektualno ili socijalno snažniji

u odnosu na počinitelja ili više njih te se žrtva ne može samostalno obraniti (Olweus, 1998 prema Bilić, 2012). Posljednjih desetak godina još je jedan oblik nasilja privukao pažnju znanstvenika i javnosti, a to je elektroničko nasilje koje zbog povećane uporabe komunikacijskih tehnologija među mladima također ima rastući trend (Gan i sur. 2014). Definicije elektroničkog nasilja (*engl. cyberbullying*) uglavnom se temelje na onima za klasično vršnjačko nasilje (Kowalski i Limber 2007, Slonje i Smith 2008, Thomas i sur. 2015) dakle to je namjerno i ponavljano neprijateljsko djelovanje počinitelja ili više njih koji uporabom komunikacijskih tehnologija nanose štetu žrtvi, a ona se ne može sama oduprijeti. Kod elektroničkog nasilja kriterij neravnoteže moći između počinitelja i žrtve potpuno je irelevantan (Bilić 2014) jer žrtva može biti fizički, intelektualno ili socijalno moćnija. Iskustva klasičnog i elektroničkog nasilja povezana su s nizom negativnih ishoda kako za pojedince koji u njemu sudjeluju tako i za organiza-

cije (npr. škole) (Kowalski i sur. 2014). Samo neke od posljedica koje ostavljaju oba oblika vršnjačkog nasilja jesu anksioznost, depresija, poteškoće sa spavanjem, lošiji školski uspjeh, izbjegavanje ili odustajanje od školovanja, a ukoliko su navedeni problemi dugotrajni, često potaknu mlade na ubojstva ili samoubojstva (Mitchell i sur. 2007; Gini 2008; Kowalski i sur. 2014), što je najveći razlog za zabrinutost roditelja, učitelja i znanstvenika.

U dosadašnjim su se istraživanjima o vršnjačkom nasilju najčešće analizirale uloge počinitelja i žrtve, a ostale uloge dosta su zanemarene iako o njima značajno ovisi tijek čina nasilja. Dakle vršnjačko nasilje grupni je fenomen (Salmivalli i sur. 1996) jer su u većini slučajeva uz žrtvu (dijete koje doživljava klasično i/ili elektroničko nasilje) i počinitelja (dijete koji čini klasično i/ili elektroničko nasilje) prisutni i drugi učenici koji promatraju nasilje i mogu preuzeti niz različitih uloga bilo u klasičnom ili elektroničkom nasilju. *Aktivni pomoćnici* pridruže se počinitelju i pomažu mu vršiti nasilje nad žrtvom, primjerice u fizičkom nasilju drže ili hvataju žrtvu ili u verbalnom nasilju pridružuju se počinitelju u vrijeđanju i omalovažavanju žrtve. U elektroničkom nasilju pridružuju se počiniteljima nasilja u vrijeđanju i širenju neistina, objavljivanju neprimjerenih tuđih fotografija ili videosnimki nasilja, prijetnjama, uznemiravanju i slično (McCuaig Edge 2012). *Pasivni pomoćnici* podržavaju počinitelje navijanjem, smijehom, pljeskanjem, prosljeđivanjem neprimjernih sadržaja putem interneta i sličnim ponašanjima. Takvim ponašanjem "nagrađuju" počinitelja, pomažu mu, podržavaju ga i ohrabruju u nasilnim aktivnostima (Salmivalli i sur. 1996; Olweus 1998). *Promatrači* su najbrojnija skupina djece koja ravnodušno promatra nasilje i ne poduzimaju ništa. Dakle i u klasičnom i u elektroničkom nasilju promatrači se drže po strani i smatraju da se to njih ne tiče te ne zauzimaju neko stajalište prema činu nasilja (Olweus 1998). *Branitelji* pokušavaju pomoći ili podupirati žrtvu (Willard 2007; Vandebosch i Van Cleemput 2009), ne odobravaju nasilništvo, stoga pomažu djeci koja su mu izložena (Olweus 1998). U elektroničkom nasilju obrana branitelja može imati više oblika: razgovor s počiniteljem i upozoravanje na neprimjereni ponašanje, davanje savjeta žrtvi, utjeha i ohrabrivanje žrtve, razgo-

vor s prijateljima ili odraslima i traženje njihove podrške. Branitelji nekada i humorom pokušavaju razriješiti nasilje kako ne bi i sami javno ponižavali (počinitelje) i time potencijalno pogoršali situaciju (DeSmet i sur. 2012).

U pokušaju boljeg razumijevanja fenomena vršnjačkog nasilja u novijim istraživanjima sve se češće koristi Bronfenbrennerova teorija ekoloških sustava (Hong i Espelage 2012; Espelage 2014; Cross i sur. 2015). Prema ovoj teoriji na razvoj i ponašanje pojedinca, uz njegove individualne osobine, djeluje niz međusobno povezanih okolinskih sustava (Bronfenbrenner, 1977). Obitelj je temeljna okolina koja od ranih djetetovih godina najizravnije utječe na njegov razvoj (Bronfenbrenner 1994). Međutim s djetetovim odrastanjem dolazi do izloženosti i drugim okolinskim utjecajima, a posebno školskim i vršnjačkim. Obiteljska i školska okolina mogu najizravnije utjecati na razvoj emocionalnih i ponašajnih problema, stoga Bandura (1977) ističe da je djetetovo opažanje tuđih postupaka (posebno članova obitelji i vršnjaka) jedan od izvora procjene socijalne samoeфикаsnosti, koja ima značajan utjecaj na angažiranje djece u ulozi branitelja žrtava u situacijama vršnjačkog nasilja (Thornberg i Jungert 2013; Bussey i sur. 2015).

Uloga socijalne samoeфикаsnosti u vršnjačkom nasilju

Pružanje pomoći žrtvama vršnjacima je iznimno rizično zbog straha da i sami ne postanu mete počinitelja, odnosno žrtve nasilja, a često i ne vjeruju da su sposobni obraniti žrtvu (Thornberg i Jungert 2013). Upravo zbog toga ističe se važnost socijalne samoeфикаsnosti (Dovidio i sur. 2006). Bandura (1977; 1997) socijalnu samoeфикаsnost definira kao vjerovanje pojedinca u svoje sposobnosti da uspješno organizira i izvrši određenu akciju potrebnu za postizanje željenih rezultata. Dijete je u interakciji s vršnjacima izloženo promatranju postupaka druge djece i razvija svijest da će zbog svojeg ponašanja doživjeti različite posljedice. Uspjeh ili neuspjeh različitih ponašanja djeteta u odnosu s vršnjacima može utjecati na procjenu socijalne samoeфикаsnosti, prema tome ishodi ponašanja koji se procjenjuju kao uspješni povećavaju razinu samoeфикаsnosti, a oni neuspješni je smanjuju (Alajbeg 2017). Puckett i sur. (2008) navode da je socijalna

samoefikasnost pozitivno povezana s percipiranom popularnosti, pa su tako popularna djeca nerijetko dio skupine vršnjaka slične razine samoefikasnosti i prosocijalnog ponašanja koji modeliraju i međusobno jačaju prosocijalno ponašanje. Gini i sur. (2008) ističu da je socijalna samoefikasnost pozitivno povezana s ponašanjem branitelja i negativno povezana s ponašanjem promatrača. Djeca u ulozi promatrača često ne sudjeluju u obrani žrtve jer sumnjaju u svoju samoefikasnost i ne znaju kako pomoći (Gini i sur. 2008), dok djeca u ulozi branitelja imaju višu razinu socijalne samoefikasnosti, a time pokazuju i veću snalažljivost. Na nižu razinu samoefikasnosti mogu utjecati različita trenutna tjelesna i emocionalna stanja kao što su umor ili bol (Puckett i sur. 2008). U dosadašnjim istraživanjima (İskender i Akin 2010; Erozkán i Deniz 2012) dosljedno se ukazuje na to da djeca koja su usamljenija, depresivnija, anksioznija te imaju nižu razinu socijalne samoefikasnosti. S obzirom na spol u dosadašnjim istraživanjima (Cappadocia i sur. 2012) utvrđeno je da djevojčice imaju višu razinu socijalne samoefikasnosti nego dječaci. S obzirom na dob Nikčević-Milković i sur. (2014) navode da je socijalna samoefikasnost značajno viša kod učenika srednje osnovnoškolske dobi u odnosu na učenike starije osnovnoškolske dobi.

Budući da je uloga socijalne samoefikasnosti u objašnjenju različitih uloga djece u vršnjačkom nasilju još uvijek nedovoljno istražena, to se postavilo kao jedan od ciljeva ovoga rada.

Uloga sociodemografskih čimbenika u vršnjačkom nasilju

U dosadašnjim istraživanjima o vršnjačkom nasilju ispitivala se uloga i nekih sociodemografskih čimbenika. S obzirom na spol, dječaci češće čine i doživljavaju klasično nasilje (Card i sur. 2008; Cook i sur. 2010) dok su u elektroničkom nasilju spolne razlike neznatne (Kowalski i sur. 2014). Nasilno ponašanje, osobito kod dječaka, najizraženije je pri prijelazu u srednju školu, a zatim se smanjuje (Pepler i sur. 2008; Craig i sur. 2009), što se tumači potrebom za dominacijom i uspostavom društvenih hijerarhija na prijelazu iz osnovne u srednju školu (Pellegrini 2004).

U nekim studijama status i niska financijska primanja roditelja identificirana su kao faktor rizika za agresiju (Harachi i sur. 2006). Isti autori navode da nema saznanja o povezanosti obrazovanja roditelja ili bračnog statusa roditelja s počinjenjem nasilja i viktimizacijom. Socioekonomski status obitelji također se povezuje s uključenosti djece u vršnjačko nasilje. Tippet i Wolke (2014) sustavnim pregledom istraživanja o povezanosti socioekonomskog statusa obitelji s vršnjačkim nasiljem utvrdili su da je vjerojatnije da će žrtve dolaziti iz obitelji niskoga socioekonomskog statusa. Međutim rezultati istraživanja o ulozi socioekonomskog statusa kod uloge počinitelja nisu konzistentna, pa tako neki autori navode da je nasilno ponašanje pozitivno povezano s niskim socioekonomskim statusom, drugi ističu da počinitelji češće dolaze iz obitelji višeg socioekonomskog statusa (Due i sur. 2009). Swearer i Espelage (2004) ističu da je u skladu s društvenokološkom perspektivom (Bronfenbrenner 1977) važno uključiti ovdje navedene sociodemografske čimbenike u empirijske studije jer su pokazatelji kvalitete interaktivnih okruženja razvoja djece i adolescenata.

Budući da se malo se zna kako navedene varijable (spol, dob, obrazovanje roditelja, primanja roditelja i socioekonomski status obitelji te socijalna samoefikasnost) utječu na različite uloge djece u vršnjačkom nasilju i to je jedan od ciljeva ovoga rada.

METODA

Cilj istraživanja

Cilj je rada ispitati uloge sociodemografskih čimbenika te socijalne samoefikasnosti u različitom angažmanu djece u vršnjačkom nasilju. U skladu s ciljem istraživanja postavljeni su sljedeći zadatci i hipoteze.

Zadatci i hipoteze

Zadatak 1: Utvrditi povezanost socijalne samoefikasnosti s različitim ulogama djece u vršnjačkom nasilju.

H1: Postoji pozitivna povezanost socijalne samoefikasnosti s ulogom branitelja i negativna

povezanost s ulogama žrtve i promatrača te nepovezanost s ostalim ulogama.

Zadatak 2: Utvrditi prediktore različitog angažmana djece u vršnjačkom nasilju.

H2: Sociodemografski čimbenici i socijalna samoefikasnost predviđaju različit angažman djece u vršnjačkom nasilju.

Ispitanici

S ciljem što veće preciznosti i generalizacije rezultata za potrebe istraživanja slučajnim odabirom izdvojeno je deset osnovnih škola iz različitih regija Republike Hrvatske (središnja Hrvatska, sjeverozapadna Hrvatska, istočna Hrvatska, Istra i Primorje te Dalmacija) pri čemu je korišten program za generiranje slučajnih brojeva "Research randomizer". U istraživanju je sudjelovalo 715 učenika, iz sedam osnovnih škola od kojih je dobivena suglasnost. Spolna struktura bila je uravnotežena, 54 % djevojčica (N=386) i 46 % dječaka (N=329). Udio od 51,7% (N=370) ispitanika bili su učenici sedmog, a 48,3 % (N=345) osmog razreda. Prosječna dob ispitanika bila je 13,22 godina (SD=0,664).

Način prikupljanja podataka

Nakon odobrenja Ministarstva znanosti i obrazovanja te dobivenih suglasnosti ravnatelja i roditelja istraživanje se u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja s djecom (Ajduković i Kolesarić 2003) provelo skupnim ispitivanjem po razredima tijekom jeseni 2015. godine, a prethodno se učenicima dala uputa za ispunjavanje Upitnika, uz napomenu kako je sudjelovanje dobrovoljno i anonimno te da u svakom trenutku mogu odustati od ispunjavanja Upitnika bez ikakvih posljedica. Učenicima je u prosjeku bilo potrebno 27 minuta za ispunjavanje Upitnika, iako je predviđen jedan školski sat.

Metode obrade podataka

U procjeni pouzdanosti mjernih instrumenata korišten je Cronbach alpha koeficijent. U opisivanju varijabli (sociodemografskih, različitih uloga djece u vršnjačkom nasilju i socijalne samoefikasnosti) izračunali su se pokazatelji deskriptivne statistike. Da bi se utvrdilo ima li povezanosti

između uloga (počinitelj, aktivni pomoćnik, pasivni pomoćnik, branitelj, žrtva i promatrač) i varijabli spola, razreda, obrazovanja roditelja i primanja roditelja korišten je Hi-kvadrat test, s obzirom da distribucije odstupaju od normalnih. Za utvrđivanje razlike u socioekonomskom statusu obitelji, socijalnoj samoefikasnosti, dobi i školskom uspjehu među skupinama djece koja jesu, odnosno nisu u nekoj ulozi, korišten je T-test. Zbog asimetrije distribucija i binarne zavisne (kriterijske) varijable (primjerice žrtva/nije žrtva) korištena je logistička regresijska analiza. Prediktori su sociodemografske varijable te socijalna samoefikasnost, a kriterijske varijable različite su uloge djece u vršnjačkom nasilju (počinitelji, aktivni pomoćnici, pasivni pomoćnici, žrtve, branitelji i promatrači). Za statističku obradu podataka korišten je IBM SPSS program, verzija 16.0.

Mjerni instrumenti

U ovom radu korišteni su sljedeći mjerni instrumenti:

1. Upitnik općih podataka koji je sadržavao pitanja o spolu, dobi, obrazovanju roditelja, primanjima roditelja i socioekonomskom statusu obitelji;

2. Adaptirana skala uloga djece u vršnjačkom nasilju (engl. *Connections between attitudes, group norms, and behaviors associated with bullying in schools*, Salmivalli i Voeten 2004). Izvorna Skala različitih uloga djece u vršnjačkom nasilju sastoji se od ukupno 15 čestica raspoređenih u 5 subskala (počinitelj, aktivni pomoćnik, pasivni pomoćnik, branitelj i promatrač. Svaka subskala sastoji se od tri čestice i mjeri različite uloge djece u klasičnom vršnjačkom nasilju. Skala je adaptirana na način da su u subskalama koje mjere uloge počinitelja, aktivnog pomoćnika, pasivnog pomoćnika, branitelja i promatrača dodane još po dvije čestice koje se odnose na elektroničko nasilje (primjerice za subskalulu uloge počinitelja: *Vrijeđam i širim neistine o drugima na društvenim mrežama, forumima, blogovima i sl.*)

Budući da u izvornoj Skali nema subskale za ulogu žrtve, za potrebe ovog istraživanja dodane su tri čestice koje mjere ulogu žrtve u klasičnom nasilju (primjerice: *Doživio/la sam da su me tukli.*) i dvije čestice koje mjere ulogu žrtve u elektro-

ničkom nasilju (primjerice: *Doživio/la sam da su me vrijeđali i širili neistine o meni na društvenim mrežama, forumima, blogovima i sl.*).

Skala je originalno namijenjena procjeni vršnjaka, ali za potrebe ovoga rada adaptirana je za samoprocjenu, te je ukupno dodano 15 čestica. Adaptirana Skala ima 30 čestica i 6 subskala (žrtva, počinitelj, aktivni pomoćnik, pasivni pomoćnik, branitelj i promatrač). Ispitanici su na skali od tri stupnja procjenjivali jesu li određeno ponašanje činili ili doživjeli (1 = nikada, 2 = povremeno i 3 = često). Cronbachov alpha na ovom uzorku iznosi 0,708 za cijelu Skalu, a po subskalama: za ulogu počinitelja nasilja 0,721, za ulogu aktivnog pomoćnika 0,721, za ulogu pasivnog pomoćnika 0,708, za ulogu branitelja 0,692, za ulogu promatrača 0,600 i za ulogu žrtve 0,733.

3. Skala socijalne samoefikasnosti (Upitnik samoefikasnosti za djecu, Vulić Prtorić i sur. 2006). Skala socijalne samoefikasnosti preuzeta je izvorno iz Upitnika samoefikasnosti za djecu kojim se ispituju socijalna, akademska i emocionalna samoefikasnost. Za potrebe ovog rada korištena je samo Skala socijalne samoefikasnosti koja se sastoji od devet čestica (primjerice: *Lako mogu izraziti svoje mišljenje, čak i kada se druga djeca ne slažu sa mnom*). Ovom Skalom mjeri se percipirana sposobnost za odnose s vršnjacima. Ispitanici su na skali od pet stupnjeva procjenjivali koliko se slažu s navedenim tvrdnjama (1 = uopće ne, 2 = uglavnom ne, 3 = nisam siguran, 4 = uglavnom da i 5 = da, u potpunosti). Provjerena je pouzdanost Skale na ovom uzorku te Cronbachov alpha iznosi 0,81. Veći rezultat ukazuje na to da dijete ima bolje odnose s vršnjacima te da lako sklapa i održava prijateljske veze.

REZULTATI

Za potrebe analize dodijelili smo uloge svakom djetetu ako je dijete na odgovarajućoj skali postiglo ukupni rezultat iznad 75. centila. Ovakvom podjelom dijete je moglo imati i nekoliko pripadajućih uloga što za potrebe analize nije predstavljalo problem jer se analiza za svaku ulogu radila neovisno o ostalim ulogama po principu usporedbe skupina djece koja se ponašaju u određenoj ulozi (imaju rezultat iznad 75. centila u toj konkretnoj ulozi,

neovisno o rezultatima u ostalim ulogama) s onima koji se ne ponašaju u određenoj ulozi (imaju rezultat ispod 75. centila za tu konkretnu ulogu, neovisno o rezultatu u ostalim ulogama). Najveći broj djece ima rezultat iznad 75. centila u ulozi branitelja i promatrača (23%), a najmanji broj djece ima rezultat iznad 75. centila u ulozi počinitelja (14%). Na skali žrtve 17% djece ima rezultat iznad 75. centila, 19% djece na skali aktivnog pomoćnika, a 21% našeg uzorka ima rezultat iznad 75. centila na skali pasivnog pomoćnika.

U Tablici 1 prikazani su deskriptivni pokazatelji školskog uspjeha, socioekonomskog statusa obitelji i socijalne samoefikasnosti.

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji školskog uspjeha, socioekonomskog statusa i socijalne samoefikasnosti

	M	SD	Min.	Max.
Školski uspjeh	4,33	0,726	1	5
Socioekonomski status obitelji	3,43	0,687	1	5
Socijalna samoefikasnost	3,87	0,688	1,44	5

Samoiskazani prosječni školski uspjeh ispitanika tijekom dosadašnjeg osnovnoškolskog obrazovanja je 4,33 (SD = 0,726). Najveći broj ispitanika ima odličan (46,7 %) i vrlo dobar (41 %) prosječan školski uspjeh, a znatno manje ih ima dobar (11,5 %) i dovoljan (0,4 %) školski uspjeh. U Tablici 2 prikazani su deskriptivni pokazatelji stupnja obrazovanja roditelja i primanja roditelja.

Tablica 2. Deskriptivni pokazatelji stupnja obrazovanja roditelja i primanja roditelja

	Stupanj obrazovanja majke		Stupanj obrazovanja oca	
	N	%	N	%
Osnovna škola	28	3,9	21	2,9
Srednja škola	271	37,9	294	41,1
Viša stručna sprema	146	20,4	167	23,4
Visoka stručna sprema	204	28,5	197	27,6
Mr.sc.	35	4,9	14	2,0
Dr.sc.	31	4,3	22	3,1
	Majka ima primanja		Otac ima primanja	
	649	90,8	640	89,5

Najveći broj majki (N=271, 37,9%) i očeva (N=294, 41,1%) ima srednju stručnu sprema. Ispitanici su se izjasnili da većina majki (N=649,

Tablica 3. Rezultati Hi-kvadrat testa

	% u ulozi	Hi-kvadrat (χ^2)	df	p
Branitelj				
Spol	19/26 ¹	5,523*	1	0,019
Razred	24/21 ²	0,705	1	0,401
Razina obrazovanja majke	11/21/22/26/23/29 ³	4,398	5	0,494
Razina obrazovanja oca	24/19/20/30/14/23 ⁴	9,179	5	0,102
Novčana primanja majke	22/26 ⁵	0,438	1	0,508
Novčana primanja oca	23/20 ⁶	0,304	1	0,581
Počinitelj				
Spol	20/10 ¹	14,256*	1	0,000
Razred	17/11 ²	5,320*	1	0,021
Razina obrazovanja majke	18/16/10/11/23/26 ³	11,358*	5	0,045
Razina obrazovanja oca	14/16/12/10/36/27 ⁴	13,585*	5	0,018
Novčana primanja majke	13/21 ⁵	3,010	1	0,083
Novčana primanja oca	14/13 ⁶	0,043	1	0,835
Aktivni pomoćnik				
Spol	24/14 ¹	11,144*	1	0,001
Razred	21/15 ²	4,254*	1	0,039
Razina obrazovanja majke	21/17/21/15/20/36 ³	9,068	5	0,106
Razina obrazovanja oca	5/18/19/18/29/36 ⁴	8,354	5	0,138
Novčana primanja majke	19/17 ⁵	0,156	1	0,693
Novčana primanja oca	19/16 ⁶	0,337	1	0,561
Pasivni pomoćnik				
Spol	26/17 ¹	8,672*	1	0,003
Razred	23/19 ²	1,839	1	0,175
Razina obrazovanja majke	32/19/25/22/6/9 ³	10,517	5	0,062
Razina obrazovanja oca	29/22/17/21/21/32 ⁴	3,721	5	0,590
Novčana primanja majke	21/24 ⁵	0,467	1	0,494
Novčana primanja oca	21/21 ⁶	0,006	1	0,937
Žrtva				
Spol	16/17 ¹	0,113	1	0,737
Razred	19/15 ²	2,173	1	0,140
Razina obrazovanja majke	11/18/16/16/20/19 ³	1,639	5	0,897
Razina obrazovanja oca	14/20/14/14/14/23 ⁴	5,448	5	0,364
Novčana primanja majke	16/24 ⁵	2,771	1	0,096
Novčana primanja oca	16/27 ⁶	5,658*	1	0,017
Promatrač				
Spol	26/20 ¹	3,197	1	0,074
Razred	23/23 ²	0,004	1	0,950
Razina obrazovanja majke	32/23/24/22/14/23 ³	3,010	5	0,698
Razina obrazovanja oca	19/26/25/17/29/23 ⁴	6,279	5	0,280
Novčana primanja majke	24/15 ⁵	2,415	1	0,120
Novčana primanja oca	23/24 ⁶	0,069	1	0,793

¹ postotak dječaka u ulozi/postotak djevojčica u ulozi² postotak učenika sedmih razreda u ulozi/postotak učenika osmih razreda u ulozi³ postotak djece s majkom koja ima osnovnu školu u ulozi/s majkom koja ima srednju školu/s majkom koja ima višu stručnu spremu/s majkom koja ima visoku stručnu spremu/s majkom koja je mr.sc./s majkom koja je dr.sc.⁴ postotak djece s ocem koji ima osnovnu školu u ulozi/s ocem koji ima srednju školu/s ocem koji ima višu stručnu spremu/s ocem koji ima visoku stručnu spremu/s ocem koji je mr.sc./s ocem koji je dr.sc.⁵ postotak djece kojima majka ima primanja u ulozi/postotak djece kojima majka nema primanja u ulozi⁶ postotak djece kojima otac ima primanja u ulozi/postotak djece kojima otac nema primanja u ulozi

90,8%) i očeva (N=640, 89,5%) trenutačno ima financijska primanja.

Da bismo utvrdili ima li veze između bivanja u nekoj od uloga (počinitelj, aktivni pomoćnik, pasivni pomoćnik, branitelj, žrtva i promatrač) i varijabli spola, razreda, obrazovanja roditelja i primanja roditelja proveden je Hi-kvadrat test, a rezultati su prikazani u Tablici 3.

Za utvrđivanje razlike u socioekonomskom statusu obitelji, socijalnoj samoefikasnosti, dobi i školskom uspjehu među skupinama djece koja jesu, odnosno nisu u nekoj ulozi, proveden je T-test. Uloge su definirane kao binarne varijable, primjerice "branitelj/nije branitelj". Rezultati su prikazani u Tablici 4.

Prema rezultatima univarijantne analize navedenima u Tablicama 2 i 3, uloga počinitelja povezana je sa spolom (dječaci su češće počinitelji od djevojčica, $\chi^2 = 14,256$, $p < 0,05$), s razredom (učenici sedmih razreda češće su počinitelji od učenika osmih razreda, $\chi^2 = 5,320$, $p < 0,05$), s obrazovanjem majke (majke više i visoke stručne sprema imaju nešto manje djece počinitelja od ostalih kategorija, $\chi^2 = 11,358$, $p < 0,05$) i s obrazovanjem oca (očevi više i visoke stručne sprema imaju nešto manje djece počinitelja od ostalih kategorija, $\chi^2 = 13,585$, $p < 0,05$). Uloga aktivnog pomoćnika povezana je s varijablama spola (dječaci su češće aktivni pomoćnici, $\chi^2 = 11,144$, $p < 0,05$), razreda (učenici sedmih razreda češće su aktivni pomoćnici od učenika osmog razreda, $\chi^2 = 4,254$, $p < 0,05$) i socioekonomskog statusa (aktivni pomoćnici većeg su socioekonomskog statusa od djece koja nisu u ulozi aktivnog pomoćnika, $t = -2,467$, $p < 0,05$). Dječaci su češće pasivni pomoćnici od djevojčica ($\chi^2 = 8,672$, $p < 0,05$) i imaju lošiji školski uspjeh ($t = 2,510$, $p < 0,05$). Uloga branitelja povezana je s varijablama spola (djevojčice su češće branitelji od dječaka, $\chi^2 = 5,523$, $p < 0,05$), socijalne samoefikasnosti (branitelji su veće socijalne samoefikasnosti, $t = -4,223$, $df < 0,05$) i dobi (mlađa djeca u uzorku češće su branitelji, $t = 2,787$, $p < 0,05$). Žrtve imaju niži školski uspjeh ($t = 3,195$, $p < 0,05$), a otac žrtve češće nema primanja nego što je to slučaj kod djece koja nisu žrtve ($\chi^2 = 5,658$, $df < 0,05$). Promatrači su nižeg socioekonomskog statusa ($t = 2,544$, $p < 0,05$) i niže socijalne samoefikasnosti od djece koja nisu promatrači ($t = 2,239$, $p < 0,05$).

Zbog asimetrije distribucija i binarne zavisne (kriterijske) varijable (dijete je u ulozi ili nije u ulozi), proveli smo logističku regresijsku analizu kako bismo predvidjeli hoće li se dijete ponašati unutar određene uloge ovisno o sociodemografskim čimbenicima i socijalnoj samoefikasnosti. Koristili smo sljedeće prediktore u modelu: spol, dob, razred, školski uspjeh, socioekonomski status, obrazovanje majke, obrazovanje oca, novčana primanja majke, novčana primanja oca i socijalna samoefikasnost. Ukoliko se neki od prediktora nije pokazao značajno povezan s ulogom na univarijantnoj razini, nije bio uključen u model. Proveli smo 6 logističkih regresijskih analiza za 6 različitih uloga u vršnjačkom nasilju (Tablica 5).

Napomena: novčana primanja majke nisu uključena ni u jedan od modela jer nisu pokazala značajnost na univarijantnoj razini ni kod jedne od uloga.

Na multivarijantnoj razini muški spol i sedmi razred pokazali su se prediktivnim za ulogu počinitelja. Obrazovanje roditelja u multivarijantnoj analizi nema prediktivnu snagu za ulogu počinitelja. Sve tri varijable ostaju značajnim prediktorima za ulogu aktivnog promatrača pri čemu je razred značajan s graničnom vrijednošću ($p = 0,05$). Dječaci, učenici sedmih razreda te djeca višeg socioekonomskog statusa češće su aktivni pomoćnici. Muški spol i lošiji školski uspjeh i na multivarijantnoj razini ostaju značajni prediktori za ulogu pasivnog pomoćnika. Djevojčice mlađe dobi i veće socijalne samoefikasnosti češće se nalaze u ulozi branitelja. Žrtve imaju niži školski uspjeh. Očeva primanja u multivarijantnoj analizi ne predviđaju status žrtve. Promatrači i prema multivarijantnoj analizi imaju nižu socijalnu samoefikasnost te su nižeg socioekonomskog statusa.

RASPRAVA

Deskriptivnom analizom utvrđeno je da se najveći broj djece percipira u ulozi branitelja i promatrača, a najmanje u ulozi počinitelja. Budući da se rezultati ovog istraživanja temelje na samoiskazima ispitanika moguće je da daju socijalno poželjne odgovore, a neprimjerena i neprihvatljiva ponašanja prikrivaju (Hoffman 2012; Zerillo i Kirnan 2012).

Utvrđeno je kako se dječaci te učenici sedmih razreda češće angažiraju u ulogama počinitelja,

Tablica 4. Rezultati T-testa

		N	M	SD	t	df	p
Branitelj							
SES	Nije branitelj	554	3,43	0,683	0,479	713	0,632
	Branitelj	161	3,40	0,702			
Socijalna samoefikasnost	Nije branitelj	554	3,814	0,670	-4,223*	713	0,000
	Branitelj	161	4,069	0,692			
Dob	Nije branitelj	554	13,26	0,639	2,787*	713	0,005
	Branitelj	161	13,09	0,731			
Školski uspjeh	Nije branitelj	554	4,32	0,734	-0,941	713	0,347
	Branitelj	161	4,38	0,698			
Počinitelj							
SES	Nije počinitelj	614	3,41	0,667	-1,230	124,220	0,221
	Počinitelj	101	3,51	0,795			
Socijalna samoefikasnost	Nije počinitelj	614	3,878	0,678	0,574	713	0,566
	Počinitelj	101	3,834	0,719			
Dob	Nije počinitelj	614	13,22	0,674	0,230	143,973	0,818
	Počinitelj	101	13,21	0,605			
Školski uspjeh	Nije počinitelj	614	3,878	0,678	0,574	713	0,566
	Počinitelj	101	3,835	0,719			
Aktivni pomoćnik							
SES	Nije aktivni pomoćnik	583	3,39	0,670	-2,467*	182,236	0,015
	Aktivni pomoćnik	132	3,57	0,743			
Socijalna samoefikasnost	Nije aktivni pomoćnik	583	3,8755	0,67924	0,360	713	0,719
	Aktivni pomoćnik	132	3,8519	0,70322			
Dob	Nije aktivni pomoćnik	583	13,22	0,678	-0,265	713	0,791
	Aktivni pomoćnik	132	13,23	0,604			
Školski uspjeh	Nije aktivni pomoćnik	583	3,8755	0,67924	0,360	713	0,719
	Aktivni pomoćnik	132	3,8519	0,70322			
Pasivni pomoćnik							
SES	Nije pasivni pomoćnik	565	3,41	0,672	-1,474	713	0,141
	Pasivni pomoćnik	150	3,50	0,740			
Socijalna samoefikasnost	Nije pasivni pomoćnik	565	3,8808	0,67573	0,733	713	0,464
	Pasivni pomoćnik	150	3,8348	0,71218			
Dob	Nije pasivni pomoćnik	565	13,23	0,678	0,461	254,278	0,645
	Pasivni pomoćnik	150	13,20	0,613			
Školski uspjeh	Nije pasivni pomoćnik	565	4,37	0,679	2,510*	199,992	0,013
	Pasivni pomoćnik	150	4,18	0,868			
Žrtva							
SES	Nije žrtva	594	3,44	0,650	1,054	150,204	0,294
	Žrtva	121	3,36	0,845			
Socijalna samoefikasnost	Nije žrtva	594	3,8913	0,67289	1,749	713	0,081
	Žrtva	121	3,7723	0,72703			
Dob	Nije žrtva	594	13,24	0,656	1,916	713	0,056
	Žrtva	121	13,12	0,697			
Školski uspjeh	Nije žrtva	594	4,37	0,695	3,195*	713	0,001
	Žrtva	121	4,14	0,840			
Promatrač							
SES	Nije promatrač	552	3,46	0,681	2,544*	713	0,011
	Promatrač	163	3,31	0,697			
Socijalna samoefikasnost	Nije promatrač	552	3,9022	0,67773	2,239*	713	0,025
	Promatrač	163	3,7662	0,69363			
Dob	Nije promatrač	552	13,22	0,670	-0,400	713	0,689
	Promatrač	163	13,24	0,646			
Školski uspjeh	Nije promatrač	552	4,32	0,701	-0,610	713	0,542
	Promatrač	163	4,36	0,808			

Tablica 5. Rezultati logističke regresijske analize

Prediktori	Spol (ženski)	Dob	Razred	Školski uspjeh	Obrazovanje majke	Obrazovanje oca	Novčana primanja oca	SES	Socijalna samoeфикаsnost
Uloge u nasilju	Exp (B) (95% CI)	Exp (B) (95% CI)	Exp (B) (95% CI)	Exp (B) (95% CI)	Exp (B) (95% CI)	Exp (B) (95% CI)	Exp (B) (95% CI)	Exp (B) (95% CI)	Exp (B) (95% CI)
Počinitelj¹	0,422* (0,27-0,66)	-	0,538* (0,34-0,85)	-	0,8440#1 (0,28-2,53)	1,382#1 (0,35-5,45)	-	-	-
					0,490#2 (0,14-1,7)	1,083#2 (0,25-4,65)			
					0,684#3 (0,2-2,32)	0,713#3 (0,16-3,21)			
					1,276#4 (0,31-5,29)	2,331#4 (0,36-15,01)			
					1,094#5 (0,22-5,37)	1,854#5 (0,28-12,4)			
Aktivni pomoćnik²	0,526* (0,36-0,78)	-	0,674** (0,46-0,99)	-	-	-	-	1,329* (1,01-1,75)	-
Pasivni pomoćnik³	0,603* (0,42-0,87)	-	-	0,726* (0,57-0,92)	-	-	-	-	-
Promatrač⁴	-	-	-	-	-	-	-	0,719* (0,55-0,94)	0,758* (0,59-0,98)
Branitelj⁵	1,499* (1,04-2,16)	0,689* (0,53-0,9)	-	-	-	-	-	-	1,814* (1,37-2,41)
Žrtva⁶	-	-	-	0,694* (0,54-0,9)	-	-	1,663 (0,94-2,94)	-	-

- prediktor zbog neznačajnosti na univarijantnoj razini nije uključen u multivarijantnu analizu

^{#1} srednja stručna sprema u odnosu na osnovnu školu, ^{#2} viša stručna sprema u odnosu na osnovnu školu, ^{#3} visoka stručna sprema u odnosu na osnovnu školu, ^{#4} magistar znanosti u odnosu na osnovnu školu, ^{#5} doktor znanosti u odnosu na osnovnu školu

* p<0,05, **p=0,05

¹ $\chi^2 = 37,494$, df = 12, p<0,05, Cox and Snell R square = 0,051, Nagelkerke R square = 0,092

² $\chi^2 = 20,516$, df = 3, p<0,05, Cox and Snell R square = 0,028, Nagelkerke R square = 0,046

³ $\chi^2 = 15,375$, df = 2, p<0,05, Cox and Snell R square = 0,021, Nagelkerke R square = 0,033

⁴ $\chi^2 = 11,055$, df = 2, p<0,05, Cox and Snell R square = 0,015, Nagelkerke R square = 0,023

⁵ $\chi^2 = 30,973$, df = 3, p<0,05, Cox and Snell R square = 0,042, Nagelkerke R square = 0,065

⁶ $\chi^2 = 12,477$, df = 2, p<0,05, Cox and Snell R square = 0,017, Nagelkerke R square = 0,029

aktivnih i pasivnih pomoćnika što je vjerojatno posljedica emocionalne nezrelosti i nedovoljno razvijenih socijalnih vještina za rješavanje sukoba te želje za dominacijom, hvalisanjem i pokazivanjem moći (Olweus 1998; Twyman i sur. 2010; Tippett i Wolke 2015). Djevojčice i mlađi učenici češće su u ulozi branitelja, a razlog tome može biti viša razina empatičnosti, emotivnosti i moralne osjetljivosti (Thornberg i Jungert 2013).

Pasivni pomoćnici imaju lošiji školski uspjeh što možemo protumačiti time da loše ocjene, kritike učitelja i roditelja, njihove neprimjerene reakcije i neprijateljski stav prema lošem uspjehu djeteta mogu izazvati frustracije kod pasivnih pomoćnika, a svoje nezadovoljstvo iskazuju podržavanjem

neprijateljskog i nasilničkog ponašanja prema vršnjacima (Strøm i sur. 2013). Ujedno i strah od izrugivanja zbog lošijeg uspjeha od strane vršnjaka može ih potaknuti na pomaganje počiniteljima kako bi se osjećali prihvaćenima i zaštićenima (Salmivalli 2010). Činjenica da školski uspjeh nije povezan s aktivnim pomaganjem u situacijama vršnjačkog nasilja navodi na zaključak o potencijalnom osjećaju nesigurnosti koji osjećaju djeca koja imaju lošiji školski uspjeh, pa se ni u nasilničkom ponašanju ne angažiraju proaktivno. Žrtve također imaju lošiji školski uspjeh. Moguće je da zbog iskustava viktimizacije gube zanimanje za školski rad, ali su i zbog lošijeg školskog uspjeha nerijetko izložene izrugivanju (Olweus 1998).

Hi-kvadrat testom utvrđeno je da su djeca roditelja s višom i visokom stručnom spremom rjeđe počinitelji od ostalih obrazovnih skupina roditelja (osnovna škola, srednja škola, magisterij, doktorat). Ovakav rezultat možemo objasniti premalim uzorkom u kategorijama magisterija i doktorata. Što se tiče kategorija osnovne škole i srednje stručne spreme, moguće je da roditelji zbog niže razine obrazovanja imaju lošije materijalne prilike, što može narušiti i kvalitetu odnosa u obitelji (Wolke i sur. 2001; Conger i sur. 2010), međutim ove varijable gube značajnost u logističkoj regresijskoj analizi.

U ovom istraživanju utvrđeno je da je viši socioekonomski status obitelji povezan s ulogom aktivnog pomoćnika što možemo protumačiti na način da bolji financijski status obitelji djetetu može davati osjećaj moći koju prema vršnjacima iskazuju bahatim i nasilničkim ponašanjem. I u istraživanju koje su proveli Due i sur. (2009) utvrđeno je da djeca koja su sklona nasilju imaju bolji socioekonomski status. Hi-kvadrat testom utvrđeno je da otac žrtve češće nema financijska primanja, a slabiji financijski status roditelja žrtve u odnosu na roditelje njihovih vršnjaka pridonosi razlikovanju žrtve od ostalih učenika što je mogući povod za počiniteljevo provociranje. Međutim u logističkoj regresijskoj analizi nedostatak novčanog primanja oca ne predviđa ulogu žrtve. Kod uloge promatrača niži socioekonomski status statistički je značajan prediktor, pa je moguće da im daje osjećaj nesigurnosti i manjeg samopoštovanja, a vjerojatno osjećaju i strah od moguće izloženosti izrugivanju.

Logističkom regresijskom analizom utvrđeno je da branitelji imaju višu socijalnu samoefikasnost, a promatrači nižu. I u dosadašnjim istraživanjima (Gini i sur. 2008; Thornberg i Jungert 2013) pokazalo se kako branitelji imaju više socijalne samoefikasnosti jer su samopouzdaniji i vjeruju da su sposobni svojim strategijama spriječiti nasilje među vršnjacima. Promatrači s druge strane često ne znaju kako reagirati, smatraju da njihove strategije nisu učinkovite ili da bi mogli postati sljedeća žrtva vršnjačkog nasilja (Thornberg i Jungert 2013). Osim toga niska socijalna samoefikasnost može se objasniti i nedostatkom samopouzdanja, slabim socijalnim vještinama u rješavanju konfliktnih situacija te strahom od socijalne izolacije i

usamljenosti ako stanu u obranu žrtve (Kokkinos i Kipritsi 2012; Andreou i sur. 2015).

Nalazi ovog istraživanja upućuju na to da različiti sociodemografski čimbenici predviđaju različite uloge djece u vršnjačkom nasilju. Pritom je posebno značajna varijabla spola jer su dječaci skloniji činjenju nasilja, ali i pružanju podrške nasilnim situacijama, te je kod njih potrebno raditi na razvijanju senzibiliteta. Socijalna samoefikasnost značajan je prediktor kod uloga branitelja i promatrača. Visoka razina socijalne samoefikasnosti može djecu i adolescente motivirati da se angažiraju kao branitelji i pomažu u obrani žrtve, odnosno niska razina socijalne samoefikasnosti može promatrače demotivirati da se angažiraju kao branitelji. Ovi rezultati u skladu su s Bandurinom sociokognitivnom teorijom ličnosti prema kojoj su uvjerenja o osobnoj učinkovitosti ključni čimbenik ljudskog djelovanja, odnosno ako ljudi vjeruju da njihova intervencija nije adekvatna i da neće dati pozitivan rezultat, neće ni pokušati djelovati i promijeniti stvari. Čak ako djeca i adolescenti vide da je ponašanje njihovih vršnjaka neprimjereno, oni mogu ostati pasivni promatrači jer vjeruju da nisu sposobni djelotvorno intervenirati. Stoga rezultati ovoga rada mogu poslužiti u izradi preventivnih programa gdje važnu ulogu treba dati razvoju socijalne samoefikasnosti kako bi se potaknulo promatrače da se angažiraju kao branitelji jer ih upravo nedostatak socijalne samoefikasnosti može obeshrabriti da pomažu žrtvama. Potrebno je djeci razvijati smopouzdanje, komunikacijske vještine, moralnu osjetljivost kako bi se što više angažirali u ulozi branitelja. Učenicima je važno razvijati empatiju, ukazivati na posljedice koje doživljavaju žrtve, razumijevanje tuđih osjećaja te ih učiti nenasilnim vještinama rješavanja konflikata. Dobra interakcija između učenika i učitelja olakšat će im izražavanje osjećaja te ih navesti da otvorenije razgovaraju bez srama i krivnje. Lošiji školski uspjeh može biti i uzrok i posljedica doživljenog i počinjenog vršnjačkog nasilja, stoga je bitno da djeca imaju osjećaj da se mogu povjeriti učiteljima koji će im ponuditi savjet kako da lakše prebrode emocionalne i socijalne probleme, a zatim im ukazati na adekvatne metode učenja i potaknuti osjećaj kompetentnosti.

Na temelju ovih rezultata zaključujemo da su postavljene hipoteze potvrđene, odnosno da je utvrđeno da postoji pozitivna povezanost socijalne samoefikasnosti s ulogom branitelja i negativna povezanost s ulogama žrtve i promatrača te nepovezanost s ostalim ulogama te da različiti sociodemografski čimbenici i socijalna samoefikasnost predviđaju različit angažman djece u vršnjačkom nasilju. Vidimo da navedeni čimbenici imaju značajnu ulogu u objašnjenju ponašanja i zauzimanja stava djece u vršnjačkom nasilju, što je prednost ovoga rada. Iako se često piše o vršnjačkom nasilju, ipak se nedovoljno zna o različitom angažmanu djece u takvim aktivnostima. Stoga je znanstveni doprinos ovog istraživanja višestruk: na spoznajnom planu ono predstavlja doprinos razumijevanju čimbenika koji predviđaju različite uloge djece jer se do sada nije ispitivala uloga socijalne samoefikasnosti kod različitih uloga djece u vršnjačkom nasilju, a na metodološkom planu nudi adaptiranu Skalu uloga djece u vršnjačkom nasilju. Nedostatak ovoga rada korelacijski je nacrt koji nam ne dozvoljava da donosimo uzročno-posljedične zaključke te što se rezultati temelje na samoiskazu ispitanika. Ujedno dobro bi bilo istražiti i doprinos nekih

drugih kontekstualnih čimbenika (obiteljskih, školskih) te uključiti ispitanike i drugih dobnih skupina.

ZAKLJUČAK

U ovom istraživanju utvrdili smo da su počinitelji te aktivni i pasivni pomoćnici češće dječaci, dok su djevojčice češće branitelji. Oba su spola podjednako žrtve i promatrači. S obzirom na dob branitelji su češće mlađa djeca, a s obzirom na razred učenici sedmih razreda češće su počinitelji i aktivni pomoćnici od učenika osmog razreda. Pasivni pomoćnici i žrtve češće imaju lošiji školski uspjeh. Aktivni pomoćnici imaju bolji socioekonomski status obitelji, a promatrači lošiji. Djeca u ulozi branitelja imaju višu razinu socijalne samoefikasnosti, dok promatrači imaju nižu razinu. Upravo nedostatak socijalne samoefikasnosti može biti ključan razlog zbog kojeg se promatrači ne angažiraju kao branitelji. Ne vjeruju da su sposobni uspješno djelovati i stati u obranu žrtve. Dobivenim rezultatima potvrđene su postavljene hipoteze te rezultati mogu poslužiti u izradi preventivnih programa s ciljem smanjenja i sprečavanja klasičnog i elektroničkog nasilja među djecom.

LITERATURA

- Ajduković, M., Kolesarić, V. (2003): Etički kodeks istraživanja s djecom. Zagreb: Vijeće za djecu vlade Republike Hrvatske. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Alajbeg, A. (2017): Uloge moralnoga odstupanja i odabranih obiteljskih i školskih čimbenika u različitom angažmanu djece u vršnjačkom nasilju. Doktorska disertacija. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Andreou, E., Didaskalou, E., i Vlachou, A. (2015): Bully/victim problems among Greek pupils with special educational needs: associations with loneliness and self-efficacy for peer interactions. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 15 (4), 235–246.
- Bandura, A. (1977): Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, 84 (2), 191–215.
- Bandura, A. (1997): *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman
- Bilić, V. (2012): Značenje nekih aspekata morala i moralnog opravdavanja u razumijevanju nasilja prema vršnjacima u realnom i virtualnom svijetu. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 10 (3), 459–476.
- Bilić, V. (2013): Nasilje među vršnjacima: uloga branitelja žrtava, pomoćnika i pristaša počinitelja nasilja te pasivnih promatrača. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 30 (2), 193–209.
- Bilić, V. (2014): Correlates and outcomes of cyberbullying and cybervictimization. *The new vision of future technologies* (str. 71–84), Orel, M. (ur.), Ljubljana: Eduvision.
- Bronfenbrenner, U. (1977): Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, 32 (7), 513–531.
- Bronfenbrenner, U. (1994): Ecological models of human development. *Readings on the development of children*, 2, 37–43.
- Bussey, K., Fitzpatrick, S., i Raman, A. (2015): The role of moral disengagement and self-efficacy in cyberbullying. *Journal of School Violence*, 14 (1), 30–46.
- Cappadocia, M. C., Pepler, D., Cummings, J. G., i Craig, W. (2012): Individual motivations and characteristics associated with bystander intervention during bullying episodes among children and youth. *Canadian Journal of School Psychology*, 27 (3), 201–216.
- Card, N. A., Stucky, B. D., Sawalani, G. M., i Little, T. D. (2008): Direct and indirect aggression during childhood and adolescence: A meta-analytic review of gender differences, intercorrelations, and relations to maladjustment. *Child development*, 79 (5), 1185–1229.
- Conger, R. D., Conger, K. J., i Martin, M. J. (2010): Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72 (3), 685–704.
- Cook, C., Williams, K., Guerra, N., Kim, T., i Sadek, S. (2010): Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly*, 25, 65–83. doi:10.1037/a0020149
- Craig, W., Harel-Fisch, Y., Fogel-Grinvald, H., Dostaler, S., Hetland, J., Simons-Morton, B., ... i Pickett, W. (2009): A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. *International journal of public health*, 54, 216–224.
- Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., i Lester, L. (2015): A social–ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviours. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 109–117.
- DeSmet, A., Bastiaensens, S., Van Cleemput, K., Poels, K., Vandebosch, H., i De Bourdeaudhuij, I. (2012): Mobilizing bystanders of cyberbullying: an exploratory study into behavioural determinants of defending the victim. *Annual review of cybertherapy and telemedicine*, 10, 58–63.
- Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., Schroeder, D. A., i Penner, L. (2006): *The social psychology of prosocial behavior*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Due, P., Merlo, J., Harel-Fisch, Y., Damsgaard, M. T., soc, M. S., Holstein, B. E., ... i de Matos, M. G. (2009): Socioeconomic inequality in exposure to bullying during adolescence: a comparative, cross-sectional, multilevel study in 35 countries. *American journal of public health*, 99(5), 907–914.

- Erozkan, A., Deniz, S. (2012): The influence of social self-efficacy and learned resourcefulness on loneliness. *The Online Journal of Counselling and Education*, 1, 57–84.
- Espelage, D. L. (2014): Ecological theory: Preventing youth bullying, aggression, and victimization. *Theory Into Practice*, 53 (4), 257–264.
- Gan, S. S., Zhong, C., Das, S., Gan, J. S., Willis, S., i Tully, E. (2014): The prevalence of bullying and cyberbullying in high school: a 2011 survey. *International journal of adolescent medicine and health*, 26 (1), 27–31.
- Gini, G. (2008): Associations between bullying behaviour, psychosomatic complaints, emotional and behavioural problems. *Journal of paediatrics and child health*, 44 (9), 492–497.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B. i Altoe, G. (2008): Determinants of adolescents' active defending and passive bystanding behavior in bullying. *Journal of adolescence*, 31 (1), 93–105.
- Harachi, T. W., Fleming, C. B., White, H. R., Ensminger, M. E., Abbott, R. D., Catalano, R. F., i Haggerty, K. P. (2006): Aggressive behavior among girls and boys during middle childhood: Predictors and sequelae of trajectory group membership. *Aggressive behavior*, 32 (4), 279–293.
- Hoffman, C. (2012): Bystanders in bullying situations: differences between participant roles and their reactions to manipulation (Masters thesis, University of Twente). Posjećeno 5. 12. 2017. na mrežnoj stranici [http://essay.utwente.nl/62467/1/Hoffmann,_C._-_s0200506_\(verslag\).pdf](http://essay.utwente.nl/62467/1/Hoffmann,_C._-_s0200506_(verslag).pdf)
- Hong, J. S., Espelage, D. L. (2012): A review of research on bullying and peer victimization in school: An ecological system analysis. *Aggression and violent behavior*, 17 (4), 311–322.
- İskender, M., Akin, A. (2010): Social self-efficacy, academic locus of control, and internet addiction. *Computers & Education*, 54 (4), 1101–1106.
- Kokkinos, C. M., Kipritsi, E. (2012): The relationship between bullying, victimization, trait emotional intelligence, self-efficacy and empathy among preadolescents. *Social psychology of education*, 15 (1), 41–58.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. (2007): Electronic bullying among middle school students. *Journal of adolescent health*, 41 (6), 22–30.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., i Lattanner, M. R. (2014): Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140, 1073–1137.
- McCuaig Edge, H. J. (2012): Peer involvement in traditional and electronic bullying. (Doctoral dissertation). Queen's University Kingston, Ontario, Canada.
- Mitchell, K. J., Ybarra, M., i Finkelhor, D. (2007): The relative importance of online victimization in understanding depression, delinquency, and substance use. *Child maltreatment*, 12 (4), 314–324.
- Nikčević-Milković, A., Jerković, A., i Biljan, E. (2014): Povezanost komponenti samoregulacije učenja sa školskim uspjehom i zadovoljstvom školom kod učenika osnovnoškolske dobi. *Napredak*, 154 (4), 375–398.
- Olweus, D. (1998): *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pellegrini, A. D. (2004): Bullying during the middle school years. *Bullying: Implications for the classroom*, 177–202.
- Pepler, D., Jiang, D., Craig, W., i Connolly, J. (2008): Developmental trajectories of bullying and associated factors. *Child development*, 79 (2), 325–338.
- Puckett, M. B., Aikins, J. W. i Cillessen, A. H. (2008): Moderators of the association between relational aggression and perceived popularity. *Aggressive Behavior*, 34 (6), 563–576.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K. i Kaukiainen, A. (1996): Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive behavior*, 22 (1), 1–15.
- Salmivalli, C., Voeten, M. (2004): Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioral Development*, 28 (3), 246–258.
- Slonje, R., Smith, P. (2008): Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147–154.

- Solomontos-Kountouri, O., Tsagkaridis, K., Gradinger, P., i Strohmeier, D. (2017): Academic, socio-emotional and demographic characteristics of adolescents involved in traditional bullying, cyberbullying, or both: Looking at variables and persons. *International Journal of Developmental Science*, (Preprint), 1–12.
- Strøm, I. F., Thoresen, S., Wentzel-Larsen, T., i Dyb, G. (2013): Violence, bullying and academic achievement: A study of 15-year-old adolescents and their school environment. *Child abuse & neglect*, 37(4), 243–251.
- Swearer, S. M., Espelage, D. L. (2004): Introduction: A social–ecological framework of bullying among youth. In D. L. Espelage, & S. M. Swearer (Eds.), *Bullying in American schools: A social–ecological perspective on prevention and intervention* (pp. 1–12). Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Thomas, H. J., Connor, J. P., i Scott, J. G. (2015): Integrating traditional bullying and cyberbullying: challenges of definition and measurement in adolescents—a review. *Educational psychology review*, 27 (1), 135–152.
- Thornberg, R., Jungert, T. (2013): Bystander behavior in bullying situations: Basic moral sensitivity, moral disengagement and defender self-efficacy. *Journal of adolescence*, 36 (3), 475–483.
- Tippett, N., Wolke, D. (2014): Socioeconomic status and bullying: a meta-analysis. *American journal of public health*, 104 (6), 48–59.
- Tippett, N., Wolke, D. (2015): Aggression between siblings: Associations with the home environment and peer bullying. *Aggressive behavior*, 41 (1), 14–24.
- Twyman, K. A., Saylor, C. F., Saia, D., Macias, M. M., Taylor, L. A., i Spratt, E. (2010): Bullying and ostracism experiences in children with special health care needs. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 31 (1), 1–8.
- Vandebosch, H., Van Cleemput, K. (2009): Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New media & society*, 11 (8), 1349–1371.
- Vulić-Prtorić, A., Sorić, I. (2006): Upitnik samoefikasnosti za djecu – SEQ-C, U: V. Čubela Adorić i sur. (ur.), *Zbirka psiholoških skala i upitnika III*. Odjel za psihologiju, Sveučilište u Zadru.
- Willard, N. E. (2007): *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress*. Research Press. Posjećeno 2. 12. 2017. na mrežnoj stranici https://books.google.hr/books?hl=en&lr=&id=VyTdG2BTnl4C&oi=fnd&pg=PP7&dq=Willard,+2007&ots=u6CoVIvg8v&sig=Y-hM5B7hovAcJ_ytCKQjvNyZoOY&redir_esc=y#v=onepage&q=Willard%2C%202007&f=false
- Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L., i Karstadt, L. (2001): Bullying involvement in primary school and common health problems. *Archives of disease in childhood*, 85 (3), 197–201.
- Zerillo, L., Kirnan, J. (2012): The face of character: encouraging morality in children by confronting bullying through character education. *Journal of Student Scholarship*, 1 (6), 1–15.

CONTRIBUTION OF SOCIAL SELF-EFFICACY AND SOME SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS TO THE DIFFERENT ROLES OF CHILDREN IN PEER VIOLENCE

Abstract: *The aim of this research was to examine the role of social self-efficacy and some sociodemographic factors in influencing how children engage in peer violence. A total of 715 students (54% girls and 46% boys) in the seventh grade (N = 370) and eighth grade (N = 345) from five regions in Croatia participated in this study. The average age was 13.22 years (SD = 0.664). For the purposes of this paper, the following measurement instruments were used: the General Data Questionnaire, the adapted Participant Role Questionnaire (PRQ) and Social Self-Efficacy scale. Chi-squared testing and logistic regression showed that boys were more often bullies and active and passive assistants, while girls were more often defenders. Both girls and boys were equally victims and bystanders of peer violence. Seventh-grade students were more often bullies and active assistants. Children who acted as defenders had higher social self-efficacy, while bystanders had lower social self-efficacy. The results of this research may have important implications in creating programmes to reduce and prevent peer violence, bullying and cyberbullying.*

Key words: *peer violence, role of children, social self-efficacy*